

Liv i rörelse. Göteborgs befolkning och arbetsmarknad 1900–1950

RECENSERAD BOK

TOBIAS KARLSSON, CHRISTER LUNDH (RED)

Lund: Nordic Academic Press och Kriterium (online)

Bengt Furåker

Under 1900-talets första halva drogs en växande del av den svenska befolkningen till platser där industrier etablerades och expanderade. Sveriges andra stad i storlek – Göteborg – var i det sammanhanget en stark magnet och passar väl som föremål för en studie. Hur tedde sig människors liv och levnadsbanor i en stad som Göteborg? Vilka mönster kan iakttas när det gäller familjebildning och olika slags rörlighet på arbetsmarknaden? För att ge svar på frågor av den typen har ekonomhistorikerna Tobias Karlsson (docent vid Lunds universitet) och Christer Lundh (seniorprofessor vid Göteborgs universitet) redigerat en antologi i vilken också forskarna Malin Nilsson (Lunds universitet) och Stefan Öberg (Göteborgs universitet) medverkar. I Nilssons fall handlar det om ett eget kapitel och ett där hon är medfattare. Öberg är medförfattare till ett kapitel. Redaktörerna står själva – var för sig eller tillsammans – för större delen av textmassan.

Det empiriska underlaget i boken härrör först och främst från Göteborgs befolkningspanel (förkortad GOPP för Gothenburg Population Panel). Man använder ett cirka enprocentigt urval av individer som fyllt 16 år och som bodde i Göteborg 1915, 1919, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 och 1943. Materialet omfattar över 4000 män och kvinnor och närapå

FÖRFATTARE

Bengt Furåker, Professor emeritus,
Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap,
Göteborgs universitet, bengt.furaker@socav.gu.se

DOI: <https://doi.org/10.58236/aa.25368>

© Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0

16 000 observationer. Det tillhandahåller information som hämtats från mantals- och inkomstlängderna. Vissa andra källor såsom folkräkningsdata och en intervjustudie från 1912 kommer också till användning.

Boken har många forskningsresultat att förmedla. Några exempel kan nämnas. Studien visar att ett mognare industrisamhälles mönster är giltigt för Göteborg under den aktuella perioden. Jämfört med tidigare faser under industrialismens framväxt tog det längre tid för de arbetande att förvärva färdigheter och kunskaper och deras inkomstutveckling blev sålunda mer utdragen – mer så för män än för kvinnor och mer så för tjänstemän än för arbetare. Ungdomsfasen var ofta en ganska lång process; det vanligaste var att man först fick jobb och inkomst och att man sedan i samband med giftermål flyttade ut från föräldrahemmet. De unga kvinnor som flyttade in till Göteborg från den omgivande landsbygden för att tjäna som pigor lämnade förstas föräldrahemmet tidigare och blev boende hos arbetsgivaren. Så småningom kunde de bilda familj och få ett annat liv. Flickor som var uppvuxna i Göteborg stannade i stället i regel hos föräldrarna tills det var dags att gifta sig. Ensamhushåll, samboende utan giftermål och hushåll med bara en förälder var rätt sällsynta företeelser.

Vad beträffar vertikal social rörlighet på arbetsmarknaden framkommer att det var få som förändrade sin klassmässiga tillhörighet under en fyraårsperiod. Då ska man komma ihåg – som författarna påpekar – att den klassindelning som används är grov och att det är korta tidsperioder som studeras. I undersökningar av rörlighet inom en generation är det vanligt att jämföra data över en tidsrymd om ett par decennier.

Män som flyttat in från landsbygden utmärkte sig genom att vara framgångsrikare i fråga om att skaffa sig kvalificerade jobb och höga inkomster än vad fallet var för män som vuxit upp i Göteborg. En rimlig tolkning är att det här rörde sig om positiv selektion. Motsvarande mönster stod inte att finna bland kvinnor. Den helt övervägande delen av flyttningar höll sig inom stadens gränser. Vi kan notera att bland dem som flyttade in till Göteborg utgjordes en majoritet av kvinnor.

Ett annat inslag i bilden var att män typiskt började med ungdomsjobb för att sedan övergå till vuxenjobb och såtillvida kunde avancera socialt. Kvinnor fick gärna vuxenjobb direkt och hade därför mer begränsade möjligheter att klättra i yrkeshierarkin. Giftermål och tillkomsten av barn hade helt olika effekter på de båda könen. Männerna fick en ökad press på sig dra hem större inkomster, medan kvinnorna förväntades nedprioritera förvärvsarbete för att i stället ta hand om hem och barn.

Viss energi ägnas i boken åt skillnaden och rörligheten mellan yrkesbeteckningarna hembiträde och hushållerska. Att gå från den förra till den senare positionen kan betraktas som att klättra socialt genom att hushållerskan kunde vara arbetsledare för större eller mindre staber av tjänstefolk. Nu fanns det inte så

många positioner av det slaget så utsikterna för sådant avancemang var tämligen små. Möjlighetsstrukturerna medgav inte särskilt mycket i den vägen. För övrigt verkar inte yrkesbeteckningarna ha använts alldeles konsekvent vilket gör det svårt att dra definitiva slutsatser.

I ett kapitel fokuseras en grupp kvinnor som 1912 var hemsömmerskor. Med hjälp av en samtida intervjuundersökning fick man tillgång till ett speciellt material och kunde dessutom följa personerna bakåt och framåt i tiden i mantalslängderna. Många hade uppenbarligen tidigare arbetat på fabrik och att sedan börja arbeta med sömnad i hemmet tolkades som nedåtriktad rörlighet. Verkligheten uppvisade emellertid inte en helt entydig bild. Bland hemsömmerskorna fanns det även kvinnor som startade eget och till och med anställde personal.

Horisontell rörlighet är också en dimension som behandlas. Som väntat var ålder en viktig faktor; det var då precis som nu för tiden främst de yngre som bytte jobb. Rörligheten mellan arbetsplatser handlade mestadels om övergångar mellan mindre företag. De större företagens interna arbetsmarknader spelade av allt att döma en roll för att man där kunde behålla folk. Från klassmässig synvinkel var det oftare personer i lägre positioner och med osäkrare anställningar som bytte arbetsplats.

I den mån det finns tidigare forskning och teori att anknyta till gör författarna det på ett förtjänstfullt sätt. Åtskilliga resultat ligger i linje med vad andra studier kommit fram till. I så måtto är det inte så många överraskningar som presenteras, men GOPP-data har ju vissa säregna karakteristika och kan således bjuda på den del ovanliga perspektiv. Texten är skriven med ambitionen att vara lättillgänglig för läsaren. Detta främjas också av att boken – förutom tabeller och diagram – innehåller fotografier och rutor med information hämtad från Institutet för språk och folkminnen i Göteborg. En och annan skönhetsfläck förtar inte intrycket att framställningen är väl genomarbetad.